

Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Yazının Anadolu topraklarında ilk kez ortaya çıkışı Mezopotamyalı tüccarlarla ilgilidir. Kuzey Mezopotamya'da bir şehir olan Asur'dan tüccarlar Anadolu'ya gelerek burada ticaret kolonileri kurmuş ve yoğun ticari faaliyetlere girişmişlerdir. İşte bu kolonist tüccarların kullandıkları yazı, kendi dillerini, yani Eski Asurca'yı ifade ettikleri, yine Mezopotamya geleneğinde gelişerek çivi yazısının onların dillerine uygulamaları ile ortaya çıkan Eski Asur üslubudur.

Bu dönem Anadolu'sunun genel görünümü Asurlu tüccarlardan günümüze kadar ulaşan çivi yazılı belgelerin okunup değerlendirilmesiyle ortaya konulabilmektedir. Asurlu tüccarların daha kolonileri kurmadan önce Anadolu'ya geldiklerinde nasıl bir manzara ile karşılaşmış olduklarını ise, arkeolojik kazıların sonuçlarına dayanarak bir ölçüde ortaya konulabilmektedir. Nitekim tüccarların Kuzey Mezopotamya'dan çıkıp gelerek Anadolu'nun içlerinde, boyutlarına biraz sonra değineceğimiz çok organize ticari faaliyetlere girişebilmeleri, söz konusu manzara ile çok yakından bağlantılıdır. Erken Tunç Çağı'nın sonlarında bu topraklarda geniş bir siyasal birlikten söz edilemeyeceğini, belirli bir bölgede, etrafındaki daha küçük yerleşim yerlerini kontrol eden büyük ya da müstahkem mevkide oturan yerel beyler, yani şehir devletlerinin varlığının anlaşıldığını biliyoruz. Bu siyasal yapının Asurca yazılı belgelerindeki yansımalarına aşağıda değineceğiz. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki, bu siyasal yapı Asurlu tüccarların söz konusu ticaret faaliyetlerinde bulunmalarını kolaylaştırmıştır.

Kalkolitik'te ve Erken Tunç Çağı'nda da bu ticaretin geliştiğini, her çağın özelliklerine göre yeni bir boyut kazandığını izleyebiliyoruz. Bu ticaret, Anadolu'nun içinde olduğu gibi, bilhassa Kuzey Suriye ve Mezopotamya olmak üzere dışarı ile de yapılmıştır. Sargon zamanında bile varlığından haberdar olduğumuz Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticaret, Asurlu kolonistlerin ticari faaliyetlerine de temel oluşturmuş olmalıdır.

Asur şehri, bugünkü Kal'at Şargat, Kuzey Irak'ta, Dicle'nin batı yakasında, Dicle ile Küçük Zap'ın birleştiği yerin kuzeyindedir. Bu şehrin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle beraber, III.Ur sülalesi zamanında (2060-

1960) Asur'dan haberdar olmaktadır. Asur'un, bu sülalenin egemen olduğu sıralarda Aşağı Mezopotamya'ya bağlıken, III.Ur sülalesinin yıkılmasından sonra bir süre bağımsız kaldığı, daha sonra I.Babil Sülalesi zamanında(1800-1600) bu sülalenin meşhur kralı Hammurabi tarafından krallığının 30. senesinde Babil'e bağlandığını görüyoruz. Zaten Hammurabi zamanında Anadolu'daki Asur ticaret kolonileri de sona ermiş bulunuyordu. Asur, bu dönemde Mezopotamya'daki herhangi bir şehir devletinden öte gücü olmayan, I.Şamşi-Adad'ın krallığındaki kısa dönem hariç bulunduğu bölgede bile siyasal egemenlik kuramamış bir şehirdir. Ancak bu şehir yoğun bir ticaretin merkezi olarak dikkati çeker.

Kuzey Mezopotamya'daki bu şehirden tüccarlar MÖ II. binyılın ilk çeyreği içerisinde Anadolu'ya gelerek söz konusu yoğun ticari faaliyetleri yürütmüşlerdir. Asurlular'ın Anadolu'ya ticaret amacıyla gelip hemen dönmedikleri, burada kurdukları kolonilerde yerleşerek faaliyetlerini devam ettirdikleri görülmektedir. Yazının da böylece Anadolu'ya gelmiş olması, bu dönem Anadolu tarihini, kültürünü Asurlu tüccarlardan günümüze ulaşan çivi yazılı belgeler vasıtasıyla tanıyan olmamız ve bu toprakların II.binyılın ilk çeyreği içindeki tarihinin en dikkati çeken yönü yoğun ticaret olduğu için bu döneme "Asur Ticaret Kolonileri Çağı" ya da "Koloni Çağı" denilmektedir. Bunun yanı sıra bu dönem tarihinde önemli rolü olan Kayseri yakınlarındaki Kültepe höyüğü dolayısıyla "Kültepe Çağı" denildiği de görülmektedir.

Anadolu ile Mezopotamya arasındaki en erken zamanlardan beri var olan, MÖ II. binin başlarında ise iyice gelişen ticaretin sebeplerine bakınca, öncelikle birbirinden farklı iklime doğal koşullara sahip, bununla bağlantılı olarak farklı ürün ve ihtiyaçları olan komşu iki bölgenin birbirine olan ilgisi ortaya çıkmaktadır. Doğal çevresi nedeniyle çok fazla kaynaklara sahip olmayan, buna karşılık erken tarihlerden itibaren gelişmiş uygarlıkları dolayısıyla ihtiyaçları da buna paralel artan Mezopotamya, en yakınındaki ve aradığı kaynaklara sahip Anadolu'ya ilgisiz kalamazdı. Bu uygarlıkların öncelikle geliştiği geniş alüvyal ovalara sahip, çöllerle ve denizle çevrelenmiş, en temel ihtiyaçlarını bile dışarıdan getirmek zorunda olan Güney Mezopotamya, doğusuyla ve güneyde gelişen

uygarlıkların yoğun etkisindeki Kuzey Mezopotamya aracılığıyla Anadolu ile ticari ilişkilere girmiştir. Ayrıca, MÖ II.binyıl sonlarında Yeni Sumer Çağı'ndan hemen sonra mülkiyet anlayışındaki değişiklik, Güney Mezopotamya ve Kuzey Mezopotamya'da kişisel mülkiyet fikrini geliştirmiş ve bu durum da ekonomik faaliyetlere bir canlılık vermiştir. Güney Mezopotamya'nın sınırlı kaynakları, çevresindeki bölgelere bakarak daha erken gelişen uygarlık ve yukarıda belirttiğimiz diğer sebeplerle Mezopotamyalılar gereksinim duydukları malları temin etmek için ticari faaliyetlerini geliştirmek zorunda kalmışlardır. Kuzey Mezopotamya'daki Asur şehri konumu dolayısıyla Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticarete çok fazla rol üstlenmiştir. Asur şehrinin ticari faaliyetleri de sadece bu iki bölge arasında kalmamış, hatta Anadolu içindeki ticarete bile etkin olmuştur. Mezopotamyalılar herhalde sahip oldukları yüksek uygarlık seviyesinin ve buna bağlı olarak ihtiyaçlarının da etkisiyle ticari faaliyetlerde daha etkin olmuşlarken, Anadolu tüccarların çok fazla dışarı açılmadıklarını, dışardan sağlanabilecek ihtiyaçların Asurlu tüccarlarca karşılanmış olduğunu görüyoruz.

Asurlular, Anadolu ile ticareti burada kurdukları ticaret kolonileri aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Yani ticaret yerleşmeleri ve bu yerleşmelerin belli bir organizasyon çerçevesinde bulunuyor olması dolayısıyla da sistemli ve düzenli bir ticaret söz konusudur. Anadolu'nun, aşağıda üzerinde duracağımız, o dönem siyasal yapısının, tüccarların böyle bir organizasyonuna imkan verdiğine değinmiştik. Merkezi büyük bir otoritenin olmayışı, birbirleriyle mücadele halinde olan, zaman zaman ortak çıkarlar uğruna antlaşmalar da yapabilen, şehir devletlerinin varlığı, ticaret kolonilerinin kurulup buralardan ticaretin yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Kurulan ticaret kolonilerinden büyüklerine "karum", küçüklerine ise "wabartum" denilmekteydi. Asurca liman anlamına gelen karum, büyük ticaret yerleşmeleri olup, Anadolu'nun belli başlı şehirlerinin yanında kurulmuş olanlardı. Wabartumlar ise, küçük yerleşmelerde ya da ticaret yolları üzerinde tüccarların konakladıkları, mal depoladıkları yerler olmalıydı. Bu dönem çivi yazılı kaynakları üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda şimdiye kadar yirmi iki karum ve yirmi wabartum ismi tespit edilebilmiştir. *Karumlar*: Abum, Puruddum, Puruşhattum, Turhumit, Eluhut, Hahhum, Hattuş, Hurama,

Kaniş, Nenaşsa, Nihria, Şalahşua, Şamuha, Şimala, Şuppilulia, Tawinia, Tegarama, Tuhpia, Urşu, Wahşuşana, Wa/uşhania, Zalpa. *Wabartumlar*: Am/nkuwa, Badna, Hanaknak, Karahna, Kuburnat, Kussara, Mamma, Şalatu(w)ar, Şamuha, Şinahutum, Tegarama, Tişmurna, Tuhpia, Ul(l)ama, Upi,Uşu, Wahşuşana, Waşhania, Zalpa, Zimizhuna.

Adları sayılan ticaret yerleşmelerinden Hattuş, yani daha sonraki dönemlerde Hititler'in başkenti Hattuşa olarak karşımıza çıkacak olan Boğazkale'de ve Kaniş, yani Kayseri yakınlarındaki Kültepe'dekiler kazılar sonucunda tespit edilmiştir. Bunların dışında, adı çivi yazılı belgelerde geçen ticaret yerleşmelerinden hangisi oluşunu veya adının çivi yazılı belgelerde geçip geçmediğini bilemediğimiz Yozgat'ın Sorgun ilçesi yakınındaki Alişar'da da bir Asur ticaret yerleşmesi saptanmıştır. Yukarıda adları verilen diğer karum ve wabartumların yerleri de henüz tespit edilememiştir. Ayrıca Asur Ticaret Kolonileri dönemine ait olmak üzere önemli yerleşmeleri barındırdıkları anlaşılan ve bir ticaret kolonisinin de bulunuyor olması kuvvetle muhtemel olan kimi höyüklerde de henüz bir ticaret yerleşmesine rastlanmamıştır.

Koloniler içerisinde en çok dikkati çeken, şüphesiz Kayseri'nin yirmi kilometre kuzeydoğusundaki Kültepe olduğu tespit edilen Kaniş şehri yakınında kurulmuş olanıdır. Bu dönem yazılı belgeleri ile Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olduğu anlaşılan Kaniş, Kültepe'de yani höyükte iken, bu şehrin hemen yanında kurulmuş olan koloni höyüğün dışındadır. Burası bir karum ve aynı zamanda Asurlu tüccarların oluşturdukları ticaret organizasyonunun da merkezi durumundadır. Kaniş şehrinin alanı yaklaşık yirmi hektar iken, karumun daha geniş alana yayıldığı tespit edilmektedir. Höyükte şehrin idarecisi ve yerliler yaşantılarını sürdürüyor iken, tüccarlar ise höyüğün eteklerindeki karumda oturuyorlardı. Ancak bunların yanı sıra karumda yerlilerin de oturdukları, yerlilerin ve Asurluların farklı mahallelerde yoğunlaştıkları belli olmaktadır. Kaniş şehrinin etrafı bir surla çevrili olduğu gibi Karum yerleşmesinin de aynı şekilde tahkim edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu karuma Kaniş Karumu denilmektedir.

Kaniş Karumu'nda yapılan kazılar dört tabaka ortaya koymuştur. Bunlardan en alttaki dördüncü tabakada Erken Bronz Çağı'nın yaşandığı anlaşılmıştır. Bu tabakanın hemen üzerindeki üçüncü tabaka da benzer kültürel özellikleri yansıtır. Her iki tabakada da yazı bulunamamıştır. Kaniş Karumu'nun Anadolu tarihi açısından asıl önem taşıyan tabakaları ise ikinci ve birinci tabakalarıdır. Bunun sebebi bu tabakalarda Asurlu kolonistlerin kullanmış oldukları ve Anadolu'nun tarihi devirlere girmesine sebep olan çivi yazısıyla yazılmış binlerce tabletin ele geçirilmiş olmasıdır. Sayıları yirmi bine yaklaşan tabletlerin büyük kısmı ikinci tabakaya ait olmak üzere ele geçerken birinci tabakanın b evresine ait olanlar daha az sayıdadır.

Karumun ikinci tabakası mimari kalıntılar ve küçük buluntular açısından da daha dikkat çekicidir. Koloni Çağı yerleşmeleri hakkında en iyi bilgiyi bu tabaka vermektedir. Asurlu tüccarlarla yerlilerin yaşam alanları maddi kültür unsurlarına göre birbirinden ayırt etmek çok güçtür. Zira Asurlular da yerlilerle benzer konutlarda oturmuşlar ve benzer yaşam tarzına sahip olup, yerli Anadolu kültürünün ürünü olan eşyaları kullanmışlardır. Buradan tüccarların yerlilerle sıkı ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Evlerin sadece tüccarlar tarafından değil, diğer meslek sahipleri tarafından da aynı zamanda işyeri olarak kullanıldığı kazılar sonucunda ortaya konulan örneklerden belli olmaktadır. Kent planında, sokakların konut dokusuna uygun şekilde geliştiği görülmektedir. İkinci tabaka bir yangınla sona ermiştir.

İkinci tabakadan sonra bir boşluk ve ondan sonra da birinci tabakanın b evresi gelmektedir. Bu evrede tabletlerin sayıca azalmış olması ticaretle bir gerileme, yoğunluğunda azalmayı göstermektedir. Ancak bu durum Ib evresindeki yerleşmenin boyutları ile II. tabakadakinden daha küçük olduğu anlamına gelmez. Yerleşmenin genel planı, küçük buluntular, mimari, buranın da dönemin önemli bir merkezini temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Ib evresi de bir yangınla son bulmuştur. Bunun üzerinde bulunan a evresinde ise yazı yoktur.